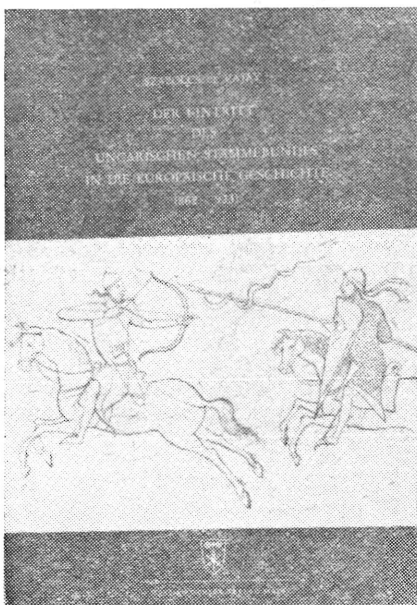

SZABOLCS DE VAJAY:

DER EINTRITT DES UNGARISCHEN STÄMMEBUNDES
IN DIE EUROPÄISCHE GESCHICHTE*
(862—933)

(Mainz, Hase—Koehler, 1968. 173 o., 3 t.)

A honfoglalás és a kalandozások kora a magyar történelem ama kevés időszakának egyike, melynek jelentősége túlnőtt a Kárpát-medence vagy Közép-Európa keretein: európai fontosságúvá emelkedett. Nem véletlen, hogy számos

külföldi történész foglalkozott behatóan a kérdéssel, s az emigrációs magyar történetírók közül is többen — Deér József, Ferdinándy Mihály, Bogyay Tamás és Vajay Szabolcs, hogy csak a jelentékenyebbeket említsük — számottevő eredményt értek el e bonyolult probléma tisztázásában. A magyar történetírók, s elsősorban a hadtörténészek számára pedig egyenesen figyelmeztető, hogy a kalandozások hadjáratainak legjobb és legalaposabb feldolgozásait külföldi szerzőknek, Rudolf Lüttichnek¹ és Gina Fasolinak² köszönhetjük.

A hazai és külföldi kutatók fáradozásai azonban még távolról sem oldották meg történelmünk első szakaszának lényeges problémáit. A honfoglalás és a kalandozások lefolyását nem ismerjük még csak megközelítő pontossággal sem — ezt a gyér és megbízhatatlan források, még az archeológiai kutatások segítségével sem teszik lehetővé — s ami ennél még lényegesebb: nem tisztázódtak kellő mélységben a kalandozások korának gazdasági, társadalmi okai és következményei sem.

Ez utóbbi kérdéskomplexumot tekintve a történettudomány — politikai és nemzeti hovatartozását illetően — lényegében három választ ad. A nyugati polgári történészek egyszerű barbár és céltalan rablóhadjáratnak tekintik a

* A magyar törzsszövetség belépése az európai történelembe.

¹ Lüttich, Rudolf: Ungarnzüge in Europa in C. Jahrhundert. Berlin, 1910. Ebering 170. o.

² Fasoli, Gina: Le incursioni ungarie in Europa nel secolo X. Firenze 1945. Sansoni 246. o.

magyar hadivállalkozásokat, amelyek csak negatív eredményeket, pusztítást, a központi hatalom hanyatlását, a gazdasági és a társadalmi élet válságát idézték elő. „A magyarok semmi kulturális értékkel nem gazdagították Európát.”³ Lüttichnek e rövid megállapítása egyben a magyar kalandozások nyugati értékmérőjét is jelenti.

A polgári magyar történészek — főleg Hóman és Deér — ezzel szemben hadászati tervszerűséget, sőt mély politikai bölcsességet fedeztek fel a kalandozó hadjáratok mögött. Ez utóbbi álláspont természetesen nacionalista, s nem tudományos, mivel a krónikák néhány bizonytalan, félremagyarázható utalására hivatkozva állítja fel a tudományos vizsgálódás próbáját ki nem álló elméleteit.

A marxista történetírás — a kérdéssel először foglalkozó Molnár-Erik nyomdokain haladva — a pászortársadalom válságában találta meg a kalandozások alapvető társadalmi rugóit. Nem vizsgálta viszont kellő alapossgal a kérdés külpolitikai és hadtörténeti vonatkozásait, bár az előbbire Bartha Antal legújabb összefoglaló művében már történik utalás.⁴

Vajay jelen munkája a Hóman és Deér által megkezdett gondolatsort építi tovább. Tárgya: a magyar történelem európai vonatkozásai népünk első közép-európai jelentkezésétől (862) egészen a kalandozások első, sikeres szakaszát lezáró merseburgi vereséig (933). A szerző elődeinél még inkább kihangsúlyozza a magyar hadivállalkozások tervszerűségét és politikai megalapozottságát. Érvelését rendkívül széles körű dokumentációval igyekszik bizonyítani, felhasználva valamennyi jelentősebb egykorú, vagy közel egykorú forrást és — a legújabb kutatási eredményeket is beleértve — a tárgyhoz akár csak lazán kapcsolódó feldolgozásokat is.

Téziseit az alábbiakban foglalhatjuk össze: őseink már első megjelenésüktől kezdve szervesen beleilleszkedtek az európai politikai közösségbe, kezdetben a morva fejedelemség, majd 894-ben Byzánc és Arnulf császár szövetségesei. Külpolitikai orientációjukban 900 után röviddel döntő fordulat áll be: a szövet-

séges Arnulf császár meghal, majd 902-ben a németek orvul meggyilkolják Kurszán kendét. Ettől kezdve a magyarok ellenségesen állnak szemben a német birodalommal, s szövetségeseiket a német központi hatalom ellenfelei, pl. a bajor tartományi hercegek, a Liutpoldingok — a német terjeszkedés ellen védekező nyugati szláv törzsek, s a németekkel ugyancsak szemben álló nyugati frank Karolingok és Berengár itáliai császár — közül választják ki. Hadjárataikat csaknem minden esetben politikai céllal indítják meg, erre több találó példát hoz fel, így Basel 919-es felgyújtását, Szalárd 922-es dél-itáliai hadjáratát és a 924-es franciaország: portyát. Valamennyi kedvezőtlen évszakban — télen — ment végbe, s olyan időpontban, amikor a magyarok szövetségeseinek a helyzete súlyosbodott. Míg a morva, német, bajor, itáliai és szláv szövetség már a kortársak, illetve a kutatók előtt is ismert volt, a Karoling kapcsolatot a szerző tárta fel először — bár hozzá kell tennünk, nem feltétlenül meggyőző bizonyítékokra hivatkozva.

A szerző legnagyobb érdeme, hogy felismerve a korszak legfontosabb külpolitikai problémáit és áramlatait, fel tudja tárni ezek és a magyar hadjáratok sok tekintetben meghökkenítő összefüggéseit, s valóban meggyőző benünket arról, hogy a kalandozásokat ne tekintsük pusztán rablóhadjáratoknak, a -pajzsa seregzeteset uoroladastaroztsáda rónak. Azt is világosan bebizonyítja, hogy őseinknek volt érzékük — mint minden keleti lovasnomád népnek — a nemzetközi jog alapvető követelményeihez, szerződéseiket igyekeztek gondosan betartani, s többnyire éppen ellenfeleik voltak azok, akik megszegték a megállapodásokat (lásd Kurszán meggyilkolása, vagy 933-ben a magyarok szászországi megtorló akcióját kiváltó szerződésszegő adómehtagadás). Mindezek és Vajay más részleteredményei nyomatékosan fel kell, hogy hívják a magyar történészek figyelmét a külpolitikai kérdések fontosságára a IX—X. századi magyar történelemben.

S jóllehet a szerzőt szinte kizárólag külpolitikai problémák foglalkoztatják, a sorok között a hadtörténetíró is érté-

³ Lüttich: i. m. 14. o.

⁴ Bartha Antal: A magyar társadalom a IX—X. században. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968. 120. o.

kes adalékokra bukkanhat. Így a hadjáratoknak a lehetőségekhez képest pontos kronológiája, a magyar és az ellenséges sereglétszámok gondos, a krónikák egykorú túlzó becsléseit felülvizsgáló visszaadása, egy-két esetben a menetidő kiszámítása — Pannóniából Lombardiáig az út mintegy tíz napig tartott a magyar lovasságnak — a hadtörténetíró számára is hasznos adatokat nyújt.

A szerző azonban jelentős részlet-eredményei ellenére sem tudta és nem is tudhatta kitűzött célját megvalósítani. Legnagyobb hibája: a külpolitika eseményeit önmagukban, a társadalmi helyzetől elvonatkoztatva vizsgálja, s így többször is téves következtetéseket von le azokból. A források gyakran önkényes kezelésével igyekszik állításait alátámasztani. (Egyetlen hiteles forrás sem állítja pl., hogy az első itáliai hadjárat Arnulf császár kívánságára vagy rábeszélésére jött volna létre, de mivel egyes források ezt kifejezetten nem tagadják, így a szerző, némi kételyét kifejezve, tényként fogadja el ezt a semmivel alá nem támasztható feltételezést.⁵ Kijelenti ugyan, hogy csupán az érdeklí, hogy „miért ott és akkor” jelentek meg a magyar csapatok, s nem az, hogy *hogyan* zsákmányoltak,⁶ de a helyes válasszal így is adós marad. Túlbecsüli ugyanis a magyarok politikai fejlettségét, kulturális és gazdasági színvonalát. Úgy állítja be a problémát, mintha a szövetségek megkötésénél szinte kizárólag a magyaroktól indult volna ki a kezdeményezés. Pedig, úgy vélem, ez éppen fordítva történt, Nézetem szerint G. Fasoli közelebb áll az igazsághoz, amikor nem annyira szövetségeket, hanem inkább zsoldos csapatokat lát az Itáliában Berengár szövetségében meg-megjelenő magyar hadakban.⁷ Kétségtelen tény, hogy nem szabad céltalan, csupán rablási és pusztítási vágytól hajtott rablóbandákat látunk a kalandozó magyar hadakban, de mélyebb politikai bölcsességet, az egész Európát behálózó politikai ösztönző, erjesztő erőt sem szabad nekik tulajdonítanunk.

A megoldáshoz — úgy vélem — közelebb jutunk, ha más, analóg hely-

zetben levő népek, normannok, bese nyók, kunok stb. szerepét vizsgáljuk. Ezek hadivállalkozásait sem tekinthetjük pusztán rablóvállalkozásoknak, bár a zsákmányszerzés uralkodó szerepet játszik bennük — akárcsak a kalandozó magyar hadaknál. Számos esetben előfordult viszont, hogy uralkodók vagy ellenük felkelt nagyhűberek zsoldba fogadtak egy-egy kóborló csoportot, vagy akár egy egész törzset vagy népet, mint VI. Leó a magyarokat a bolgárok ellen (894). A két fél közötti viszonyt így nem annyira szövetséges, mint zsoldos viszonyoknak tartom, ez fejezi ki a leginkább, ha nem is teljes pontossággal, a magyar segélyhadak helyzetét is. Több esetben találkozhatunk természetesen nagyobb, hosszabb időre szóló, vagy az egész népre kiható szövetséggel is. Ezekben azonban — bár kétségtelen bizonyos politikai koncepció is fellelhető: a kialakuló német központi hatalom *ellen* állandó szövetséges keresés — egységes elveket, modern politikai koncepciókat nem szabad keressünk.

Hasonlóan eltúlozza a szerző azt a tényt is, hogy a magyarok általában kímélték szövetségeseik földjét. Ezt a források kifejezetten sehol sem állítják; néhány város vagy kolostor „csodálatos „megmenekülése”-nek egyéb okai is lehettek. Arról viszont konkrét tudomásunk van, hogy őseink a szövetségeseiket sem kímélték, ez viszont a középkori hadseregek rendkívül laza fegyelmi viszonyait ismervé, természetes volt.

Egy kisebb, hadtörténelmi vonatkozású pontatlanságot kívánok még helyesbíteni. A szerző a „bellum cum Cowaris” kifejezésből azt a következtetést vonja le, hogy „a 881-ben Bécsig előretörő magyarok tehát nem egy véletlenül összeverődött, zsákmányoló rablóhordát alkottak, hanem szabályszerű elő- és utóvéddel rendelkező hadsereget”, holott az idézetben erről szó sincs, csupán annyi, hogy a kabarokkal, tehát az egyik csatlakozott magyar törzssel állottak harcban a bajorok.⁸

⁵ Vajay: i. m. 29. o. 68. jegyzet.

⁶ Uo. 83. o.

⁷ Fasoli: i. m. 52–55. o.

⁸ Vajay: i. m. 16. o.

Végezetül mind a szerző, mind a kiadó külön elismerést érdemel a szépen összeválogatott, gazdag illusztrációs anyagért, valamint a rendkívül szemléletesen összeállított időrendi táblázatokért.

Vajay Szabolcs munkája tehát — mint láttuk — minden kisebb-nagyobb

fogyatékosága, elfogultsága mellett is figyelemre méltó, színvonalas történelmi alkotás. Fontos kérdés megoldására tesz kísérletet, s eredményeivel és hiányosságaival egyaránt ösztönzőleg kell, hogy hasson a magyar történészekre is.

Rázsó Gyula